

АНОТАЦІЯ

Данелія Т.С. Міжнародно-правове регулювання співробітництва України в сфері захисту Світового океану. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини» за спеціальністю 293 «Міжнародне право». – Інститут законодавства Верховної Ради України, Київ, 2021.

Дисертація є комплексним дослідженням теоретичних і практичних питань міжнародного співробітництва у сфері охорони та захисту Світового океану. У дослідженні прослідковано еволюцію розвитку міжнародно-правового регулювання співробітництва у галузі управління Світовим океаном, визначено загальні та спеціальні принципи охорони і захисту Світового океану, охарактеризовано стан та перспективи міжнародно-правового регулювання у сфері забезпечення захисту Світового океану, визначено дефініцію "Світовий океан", розкрито особливості притягнення до відповідальності за забруднення океану, як основного інструменту механізму охорони та захисту Світового океану. Окремо виділено та проаналізовано шляхи та способи співробітництва України з питань захисту Світового океану на глобальному та регіональному рівнях та співпраці із неурядовими міжнародними організаціями.

Визначено, що проблематика охорони та захисту Світового океану в рамках міжнародного права зтикається із колізією щодо визнання постійного суверенітету держав.

Встановлено, що характерним для управління складовими частинами Світового океану як на національному, так і на міжнародному рівнях є перевага галузевого підходу. З часом було вжито декілька ініціатив щодо вдосконалення співпраці, координації та інтеграції для досягнення більшої узгодженості політики та стратегії між різними організаціями, що займаються управлінням Світового океану, всередині та поза системою ООН.

При цьому, виявлено, що слабкі сторони міжнародних організацій принципово залежать від проблем на національному рівні.

Міжнародне управління океаном стикається з проблемою відображення багатовимірної та взаємопов'язаної ролі, яку океан відіграє в екологічному здоров'ї планети, економічному процвітанні та добробуті людей включаючи справедливий розподіл ресурсів. Поняття океан, як об'єкт управління, розглядаючи його як єдине ціле, не можна визначити лише як об'єкт суспільного блага, а також як товар чи приватне благо.

Дисертаційне дослідження є першим у вітчизняній міжнародно-правовій доктрині комплексним дослідження механізму співпраці у сфері міжнародно-правової охорони і захисту Світового океану.

Виявлено, що розв'язання спорів щодо порушення міжнародних норм із захисту та охорони Світового океану та його окремих об'єктів і нанесення шкоди цим об'єктам відбувається, як правило, на добровільній основі, що пов'язано із особливою важливістю об'єкта правового захисту та суверенними правами держави, як суб'єктами міжнародного права і спонукає держави, які опосередковано чи прямо винні в завданні шкоди, добровільно компенсувати збитки і нести відповідальність в майбутньому;

У першому розділі дисертації розглянуто теоретико-правові засади міжнародного управління та співробітництва в сфері захисту Світового океану, ретроспективу їх розвитку в історії та визначено загальні та спеціальні принципи охорони та захисту Світового океану, як базис міжнародного співробітництва у даній сфері.

Обґрунтовано підвищення ролі транскордонного співробітництва. Ширші права у здійсненні міжнародного співробітництва на локальному рівні стали першопричиною виникнення та розвитку концепції «Європи регіонів», де основну роль відіграють вже не держави, а окремі регіони, важливою складовою розвитку яких є транскордонне співробітництво.

Встановлено, що Світовий океан необхідно розглядати як спільний, недержавний, неприватний ресурс, який можна захистити лише в тому випадку, якщо зацікавлені сторони, які залежать від нього, беруть на себе колективну відповідальність за збереження за допомогою самостійно розроблених принципів, цінностей та норм. Щоб ресурси Світового океану успішно сприяли добробуту людини, необхідна цілісність екосистеми при належному функціонуванні біогеохімічних та фізичних процесів. Визначено, що Монреальські положення щодо захисту морського середовища від забруднення з наземних джерел 1985 року та Афінський протокол 1980 року включають до поняття Світовий океан солоні озера та їх екосистему.

Виявлено, що міжнародна спільнота, приймаючи велику кількість міжнародно-правових угод покладає на кожну державу зобов'язання щодо збереження морського середовища, але міжнародні документи в багатьох випадках містять лише універсальні норми і тому, для забезпечення більш детального регулювання захисту морського середовища використовується регіональний механізм, що є більш детальним, конкретизованим та пристосованим до фізичних та правових особливостей кожного регіону та підкріплюється додатковими та більш жорсткими приписами національного законодавства.

Управління Світовим океаном, як об'єктом, потребує трансформаційного переходу від державоцентричного підходу до глобального підходу, який враховує "вбудованість океану" до загальної та єдиної екосистеми.

Аргументовано, що ключовим фактором для досягнення сталого управління та розвитку Світовим океаном є інтегрований підхід, заснований на парадигмі «адаптивного управління» за для вироблення єдиної морської політики.

Обґрунтовано, що міжнародно-правова відповідальність держав, як окремих суб'єктів міжнародного права, за забруднення або нанесення шкоди

Світовому океану та його ресурсам є частиною більш загальної дефініції – відповідальності за екологічні правопорушення.

Встановлено, що ризик поряд з виною є суб'єктивною підставою для притягнення до відповідальності за забруднення Світового океану за умови протиправності діяння, оскільки відповідальність в результаті аварійного випадку часто настає з причини здійснення перевезення небезпечних вантажів, що саме по собі є ризикованою діяльністю, а в контексті відповідальності постає питання обґрунтованого і законного ризику, а не ризику загалом.

Шкода є складовим елементом міжнародного правопорушення, пов'язаного із забрудненням Світового океану, а сама міжнародно-правова відповідальність держави за таке правопорушення може наставати лише за умови, що заподіяна внаслідок забруднення шкода є істотною.

Застосування позасудових методів розгляду спорів, які виникли в результаті нанесення шкоди Світовому океану, є найбільш доцільним шляхом врегулювання питань в цій сфері, враховуючи обопільне співробітництво держав і намагання добровільно, усіма можливими засобами, розуміючи відповідальність і важливість Світового океану, вирішити питання з найменшими збитками для морського середовища.

Істотність шкоди як критерій, відповідно до якого визначається необхідність застосування міжнародної відповідальності держави за забруднення Світового океану, відсутній в міжнародному морському праві, що на практиці призводить до неправильної оцінки аварійного випадку, особливо якщо йдеться про речовини, дія яких на морське середовище з часом змінюється.

У дисертації автором було досліджено аспекти міжнародного співробітництва держав із міжнародними організаціями різних рівнів та неурядовими організаціями у сфері охорони та захисту Світового океану, зокрема особливості такого співробітництва Україною.

Співробітництво України із глобальними міжнародними організаціями у сфері захисту Світового океану є надзвичайно важливим та визнано пріоритетним напрямком зовнішньої політики країни. Зворотна підтримка організацій своїх країн-учасниць створює надзвичайно вагомий фактор у вирішенні внутрішніх проблем в країнах, зокрема урегулювання конфліктів щодо територій. Рівень підписаних та ратифікованих Україною універсальних міжнародних договорів в сфері охорони та захисту Світового океану є надзвичайно високим. І хоча такі договори, як правило, містять досить абстрактні та нечіткі норми та механізми їх впровадження, проте саме вони є основою світової глобальної політики щодо Світового океану та є орієнтирами для регіональних угод та внутрішнього законодавства.

У роботі встановлено, що регіональна співпраця є важливим елементом глобального процесу захисту Світового океану. Незважаючи на те, що регіональні угоди охоплюють лише певну групу учасників, вони дозволяють більш детально розробити рішення, прийнятні для держав, об'єднаних не лише територією, а й подібним правовим регулюванням до вирішення проблеми захисту Світового океану.

Покращення екологічного стану Чорного та Азовського морів – обов'язок нашої країни в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Регіональне співробітництво не тільки забезпечує розробку та впровадження власних внутрішніх стандартів, застосовних до даного регіону, та механізмів охорони навколишнього середовища, включаючи морське середовище, але також може підвищити ефективність виконання положень універсальних конвенцій, яка також сприятиме субрегіональному та двосторонньому співробітництву для досягнення єдиної мети – забезпечення збереження та захисту Світового океану від забруднення.

Встановлено, що система сучасних міжнародних екологічних відносин характеризується значним зростанням кількості міжнародних неурядових екологічних організацій, збільшенням їх впливу на світовий процес

гарантування безпеки і міжнародну співпрацю в усіх сферах суспільного життя. Діючи в межах консультативного статусу, неурядові інституції активно взаємодіють з урядовими міжнародними організаціями, визначаючи тенденції та характер міжнародних відносин та відіграють значну роль у розвитку міжнародної політики із спільного управління охороною та захистом Світовим океаном.

Ключові слова: Світовий океан, механізм охорони та захисту Світового океану, морські ресурси, живі об'єкти Світового океану, неживі об'єкти Світового океану, міжнародне екологічне право, міжнародне морське право, міжнародне право навколишнього середовища, міжнародно-правова екологічна відповідальність, відповідальність за забруднення Світового океану.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Данелія Т. С. Механізми правового захисту Світового океану Організацією Об'єднаних Націй. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. Т. 2. С. 272-274.
2. Данелія Т. С. Загальна характеристика морської доктрини України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Випю 2. С. 77-83.
3. Данелія Т. С. Особливості правового режиму Світового океану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2019. Випю 54. Т. 2. С. 124-35.
4. Данелія Т. С. Принципи сталого розвитку Світового океану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 76-81.
5. Данелія Т. С. Міжнародний аспект правового захисту Світового океану. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету Одеська юридична академія*. 2018. Вип. 4. С. 257-263.

Статті в іноземних виданнях:

6. Данелія Т. Особливості регіонального врегулювання захисту Світового океану. *KELM*. 2020. № 6. С. 194-198 (Республіка Польща).
7. Данелія Т.С. Правовая защита Мирового океана: международный аспект. *Право и Закон*. 2019. № 3. С. 178-182. (Кыргызская Республика).

Тези доповідей на наукових конференціях:

8. Данелія Т.С. Морська доктрина України: характеристика оновленої морської стратегії України. Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 15–16 березня 2019 року). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 88-90.
9. Данелія Т. С. Поняття світовий океан та його правовий режим. Право як ефективний суспільний регулятор : матеріали міжнародної науково-

практичної конференції (м. Львів, 14-15 лютого 2020 р.). Львів :
Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2020. С. 45-47.